

חנוך ילון

חנוך ילון היה מגדולי חוקרי העברית במאה העשרים. הוא נולד בשנת 1886 למשפחה חסידית שהתגוררה בכפר טריטקי שבגליציה המזרחית. בימי ילדותו ונעורו קיבל חינוך מסורתי מקובל, ובביתו אף רכש השכלה עברית וגרמנית. בהיותו כבן עשרים החל להתמסר ללימוד הדקדוק העברי ומעט לאחר מכן בא ללמברג (לכוב) והחל להורות בה עברית. בימי מלחמת העולם הראשונה עבר לווינה ובה למד באוניברסיטה לשונות שמיות. בשנת 1921 הזמינו רא"ם ליפשיץ, מנהל סמינר "מזרחי" בירושלים לשמש כמורה בסמינר, וזו הייתה העילה שזירזה את עלייתו לארץ ישראל. בסמינר "מזרחי" הורה עד שנת 1946, אז פרש מן ההוראה עקב בריאות לא איתנה. ילון נבחר כחבר בוועד הלשון העברית אך פרש ממנו מפני שחלק על דרכו של הוועד. סמוך לאחר ייסוד האקדמיה ללשון העברית נבחר כחבר האקדמיה אך כעבור שנה פרש גם ממנה.

תחום המחקר העיקרי של ילון היה דקדוק לשון חז"ל ובתחום זה הוא נחשב עד היום לגדול החוקרים ופורצי הדרך. מפעלו הגדול בתחום זה, מפעל העומד לדורות, הוא ניקוד המשנה במהדורת "ששה סדרי משנה" שיצאה לאור בהוצאת דביר באמצע המאה שעברה. ראשיתה של מהדורה זו ביוזמתו של ח"נ ביאליק להנגיש את המשנה לעם בניקוד ובפירוש קצר השווה לכל נפש. ביאליק הספיק להוציא אך את הסדר הראשון, סדר זרעים, שאותו פירש וניקד, ועם פטירתו החטופה, שנתיים לאחר צאת הכרך הזה לאור, נקטע המפעל הזה ולא חודש אלא כעבור כעשרים שנה, כשהוצאת "דביר" הטילה את מעשה הפירוש על פרופ' חנוך אלבק ואת מעשה הניקוד על חנוך ילון. בניקוד המשנה מתגלה ילון במלוא גדולתו. לניקודו נתלוו בירורים מקיפים, הן בכלל – הגישה הנכונה לניקוד המשנה, הן בפרט – בירוריהן של

תיבות רבות הבאות במשנה ושניקודן נתון לשיקול דעת. בירורים אלו נתקבצו לספרו *מבוא לניקוד המשנה* (ירושלים תשכ"ד) וממנו עולה עד כמה ידע ילון להלך במהדורה זו באופן שקול ומדוד: מצד אחד – ירידה אל בחינת הצורות כפי שהן בכתבי היד של המשנה, המשקפים מסורות טובות החוזרות במידה רבה אל לשון ימי הבית השני, אך מצד שני – התחשבות במה שכבר התקבל בפיהם של לומדי המשנה במהלך הדורות, תוך הקפדה שלא להתמיה את הבריות במהדורת משנה שלכתחילה לא נועדה להיות מהדורה מדעית כי אם מהדורה המוגשת לציבור הרחב. ממילא עמדו לו לילון בעניין זה הן בקיאותו המופלגת בספרות חז"ל והן ידיעותיו בכל הנוגע למסורות עדות ישראל, שהוא מן החלוצים שבחשיפתן ובעמידה על חשיבותן בתיאור הלשון, וכפי שיתואר להלן.

לעיסוקו של ילון בלשון חז"ל מצטרפים דברי העיון שכתב בענייני לשון התפילה והפיוט. אמנם (וכעדותו) לא היה זה תחום מעשיו העיקרי, אך כל מה שבירר בעניינים אלו יש בו חשיבות רבה והוא מקרין על תחומי לשון אחרים, בעיקר על תיאור לשון חז"ל ומסורות העדות.

ילון היה פורץ הדרך בחקר מסורות עדות ישראל, ומחקריו בתחום זה כרוכים באופן מלא בעיוניו בלשון חז"ל. חלוציותו מתבטאת בעצם ההכרה שהמצוי בפיהם של הוגי העברית בקריאתם את הטקסטים הנלמדים (ולאחר מכן גם בדיבור החי) ראוי לבחינה ולהתחשבות. בעמדתו זו ערער על התפיסה שאין לעברית אלא דקדוק אחד, הוא דקדוק לשון המקרא, וכל מה שאינו עולה בקנה אחד עימו אינו אלא שיבוש. ילון הראה שבמקרים רבים לא "שיבושים" יש כאן כי אם צורות לשון שהן פירות התפתחות לשונית טבעית והם "מוזיקים אותנו ליחס אחר לעניינים של מסורת רשמית ומסורת משובשת". בעיקר נתן ילון דעתו למסורת בני תימן והוא שעודד את תלמידו בסמינר "מזרחי", יצחק דמתי (שבטיאל), לתאר את המסורת הזאת בקריאת המשנה, תיאור שקיבל את ביטוייו בארבעה מאמרים חלוציים שהתפרסמו בשנות הארבעים של המאה שעברה.

חנוך ילון עסק הרבה גם בעניינים של הלכה למעשה ועיצוב דמותה של הלשון העברית בימי ראשוניותה כלשון המתעוררת לחיים חדשים

חנוך ילון

בארץ ישראל. גם בזה ניכרה היטב גישתו שאינה ממהרת לפסול צורות לשון הנראות "שיבושים". מכוח בקיאותו המופלגת ומתוך עיסוקן המתמיד בבחינת כתבי יד של המשנה ושאר ספרות חז"ל ועיסוקן בתיאור מסורות העדות, כנזכר לעיל, הוא הראה שיש לצורות אלו מקום איתן בלשון, ושהמקובל בפיות דוברי העברית ונחשב בעיני אחדים לשיבוש מעוגן היטב במקורות העברית.

כמבקר כתב ילון דברי סקירה וביקורת שנכרכו בהן שתי הפנים השונות שבמעשיו – ההוראה והמחקר. מצד אחד ביקר מילונים וספרי לימוד שנועדו לציבור הרחב, ומצד שני, והוא העיקר, כתב דברי ביקורת על ספרי מדע חשובים, מהם יש להזכיר בעיקר את ביקורתו על *דקדוק לשון המשנה* של מ"צ סגל, שהיא אחת מאבני הדרך בתמורה שחלה בחקר לשון חז"ל, ואת סקירתו על מהדורת סידור רב סעדיה גאון. במאמרי הביקורת שלו בחן ילון דברים לעומקם תוך העלאת בירורים מקיפים אם בפרטים בודדים אם בפרשה שלמה.

חנוך ילון היה מגדולי חכמי הלשון של המאה הקודמת. תחום מחקריו נפרש על כל מקורות הלשון: מקרא ולשון חז"ל, מגילות מדבר יהודה, הפיוט הארץ-ישראלי הקדום, לשונות הגאונים והראשונים, מסורות העדות, ועוד ועוד. לכול נתן דעתו, ובכול ניכרו בקיאות וכוח עיון המופלאים.

ילון לא זכה להימנות עם סגל המורים והחוקרים באוניברסיטה העברית (האוניברסיטאות האחרות בישראל נוסדו בהיותו כבן שבעים). בשנת תשכ"ב (1962) זכה בפרס ישראל למדעי היהדות ובאותה שנה אף העניקה לו האוניברסיטה העברית תואר דוקטור לשם כבוד.

חנוך ילון הלך לעולמו ב"ב באדר א' תש"ל (1970). תורתו, ובעיקר בחקר לשון חז"ל, היא אבן יסוד בחקר הלשון העברית עד היום הזה.